

ustvarja in uničuje, ker mora — da, ker mora, da ker mora... prav kakor sveta zemlja je bila Jagičina duša... kakor zemlja!... (I. str. 126.) Tako je Reymont poudaril golo Jagnino naravo, da mu radi nje očitajo pomanjkanje idejne zaokroženosti, češ, da roman med Antkom in Jagno ne more biti duša poljske vasi in da je Jagna, ki si ni svesta svojega zla in ki seje samo opustošenje, bolj demon iz Wedekindove literature kakor pa simbol in ideja poljskega kmeta (Feldman, str. 156).

V zgorajšnji primeri med Jagno in zemljo je skrit tudi ključ do pisateljevega oblikovnega nazora v »Kmetih«: da čim tesneje ob naravi prikazuje človekovo usodo. Oblika povesti je jasno začrtana v razdelitvi na štiri letne čase in završena v naravnem krogu enega leta. Spričo teh tako očitnih zunanjih opor za spoznanje kompozicije nam ni treba iskati nobenih drugih. Toda značilno za posebni ritem dogodkov, za njihov notranji poudarek, je dejstvo, da je začetek dejanja v jeseni in njegov konec v poletju, tako da v tihi čas zime in spomladi pridejo najburnejši dogodki povesti. V ritmičnem spajanju in odbijanju življenja v človeku in naravi je razvrščena in uglašena vsa zgodba v »Kmetih«. Jesen: Pospravljanje pridelkov in semenj — vsi sveti: spomin umrlih, Borinova svatba. Zima: Antkovo življenje izven očetovega doma, revščina v njegovi družini, božič doma in v cerkvi, kjer Antka premaga ljubezen in poprosi Jagno za sestanek; preja, Borina zaloti Jagno in Antka na skednju; revščina v vasi, boj z graščino. Pomlad: cvetna nedelja, velika noč; Borina leži na smrt bolan, Antkova Ana gospodari na tastovem domu, Antek in drugi moški so v zaporu; poljsko delo se prične, a ni delavcev ne kruha; spor med Ano in Jagno raste; Sveto Telo; veličastna Borinova smrt. Poletje: Borinov pogreb; Sveti Peter in Pavel, cerkveni odpustki; Jagna gre z Borinovega doma; Antek se vrne, zadnji utripi njegove ljubezni do Jagne; žetev, romanje v Čenstohovo; ženske se maščujejo nad Jagno. — Tako je kompozicija povesti ob ritmu zemlje prelila v enoto pesem o zemlji in človeku. Zdi se, kakor da so oko, uho in srce ustvarjali složno, tako sta si zunanji in notranji svet uravnovešena. Neugnan ljudski dialekt poje med pesmijo jeseni, zime, pomladi in poletja in človek se sam večkrat izgubi v petju narave. Ko se Antek vrne iz ječe, »se mu je zdelo, kakor bi se s tem vetrom prelival po žitovju, kakor bi posanjaval z mehko, mokrotno travo ozimine, kakor bi se pretakal s potočkom, po razgretih njivah, preko lok, vseh prepjenih z vonjem po košnji, zdaj kot bi letal s ptički visoko, visoko, višje, nad svetom in z nepojmljivo močjo vzkričal proti solncu, zdaj spet kakor bi sam prešel v šuštenje polj, zibanje gozdov, v silo in vzgon vse rasti in v vso moč te svete zemlje, ki rodi v petju in svatovanju... (IV. str. 144). Iz čuvstev je Reymont zajel čudno lepilo barv in z njimi pričaral pokrajinske in ljudske slike, da jih boljših ne premore nobeno drugo slikanje z besedami.

Poleg žive prirode je postavil Reymont še harmonični duhovni ekvivalent, ki smo ga zgoraj v kompoziciji navedli samo kot urejeno snov. To so vrsteči se prazniki cerkvenega leta. V teh praznikih se odkriva ljudska duša, ko v tradicionalnih navadah in cerkvenih obredih doživlja svojo najvišjo ekstazo duhovnega veselja ali pokore. Po obsegu in po-

udarku je religiozna stran »Kmetov« enako močna kot narurna. »Kmetje« so dovršena realizacija religiozne umetnine. Verski obred tvori v njih najvzvišenejšo pot, po kateri se združi človek z Bogom, »v teh praznikih si zaželi človek, da o vseh svojih nadlogah razmišlja v luči skrivnostnega sorodstva duše, Boga in narave« (Falkowski, str. 50). Simbolična podoba, posebljena kmečka religioznost je ljudski mistik, romar in pridigar Rok, ki je navzoč ob vseh važnih dogodkih, se pojavi, izgine in vnovič pride (Falkowski, istotam). Poudarek mističnega sveta nad naravnim pa je veličastna Borinova smrt, ko starec umira sredi polja in ga sam Bog Oče pokliče k sebi: »Pridi no, duša človeška, k meni. Pridi no, utrujeni hlapec...« Religiozni moment ostro loči Reymontovo naturalistično umetnost od Zola-ove, zato so sodbe, ki govore o popolnem vplivu »Zemlje« in »Germinala«, enostranske, s stališča primerjajoče literature pa površne. To je spoznala že najnovejša francoska kritika, ki pravi, da je Zola kozmopolitičen, Reymont pa naroden (Falkowski, str. 54).

Wladislaw Stanislaw Reymont (rojen 7. maja 1867, umrl 5. dec. 1925) je objavljajl »Kmetec« šest let, od l. 1903. do 1909. v poljskem Ilustrovanem Tedniku. V srcu jih je nosil skoraj deset let, preden jih je napisal. Z njimi je begal po Evropi, oblikovali so se mu sredi Pariza (prim. nastajanje župančičeve Dume!). Kakor da se je dvignila v njem mladost, ko je sam, sin vaškega organista, prebil otroška leta med jatami gosi ob domačem ribniku, v polju in v cerkvi. Kakor da je vse svoje nemirno in revno poznejše življenje, bodisi kot neznanen železniški uradnik, bodisi kot potujoč igravec in pozneje kot ubog pisatelj, hotel zastreti s čudovitimi podobami svoje mladosti.

Reymont je v svojem miselnem in umetniškem delu šel večjidel mimo ali celo proti vladajočemu okusu in sodobnim literarnim smerem. Kakor so »Kmetje« miselno korektura pozitivizma in socializma, tako so v umetniškem oziru odklon od golega artizma in poudarek ljudskega izraza v umetnosti. Preko »Kmetov« je pozneje stopil na pot mistike, pesimizma in končno na pot aktivizma.

F. K.

Prim. ! Wl. St. Reymont: Chłopi. Powieść współczesna I.—IV. Gebethner i Wolff, Warszawa, Kraków, 1914. — Glonar: Kmetje I. Slov. Matica, 1929. Wilhelm Feldman: Współczesna literatura polska I—III. Warszawa, Kraków, 1918. Zygmunt Falkowski: Władysław Reymont, człowiek i twórczość. Poznań, 1929.

NOVE KNJIGE

SLOVENSKO SLOVSTVO

Ivan Cankar: Zbrani spisi, VII—IX. zvezek. Uvod in opombe napisal Izidor Cankar. Založila Nova založba. V Ljubljani, 1928 in 1929. — V teh treh zvezkih, katerih posamezna manjša dela segajo deloma še nazaj v leto 1902., so v glavnem obsežna izredno važna in odlična dela tja do srede leta 1906. Bolj radi tehničnih ozirrov, po notranji zvezi pa deloma opravičeno, je urednik dodal dozdej še nenatisnjeno potovanje Iz Otakringa v Oberhollabrunn; ta spis iz l. 1911. se vendar po stilu in duhu tako izrazilo loči od pričujočih del, da si ga skoraj ne

moremo drugače misliti kakor uvrščenega v strog časovni red. Najvažnejša dela v teh zvezkih so Gospa Judit (1904), Križ na gori (1904), Potepuh Marko in kralj Matjaž (1905), V mesečini (1905) Martin Kačur (1906), Nina (1906).

Ta dela nosijo še prav posebno pečat pesnikovega razmerja do domovine, pa naj vzamemo vrsto mračnih zgodb o usodi slovenskega umetnika (Mimo življenja), ali uporno kljubujoč poudarek umetnikove svobode (Gospa Judit, zlasti njen Predgovor), ali rahlo upanje, da se pesniku morda vendarle posreči premagati zle sile neprijazne usode (Križ na gori), in končno spoznanje, da je ves trud za osebno srečo zaman (Martin Kačur). Urednik nam je vzroke vseh teh sprememb pojasnil s posebno osebno krizo v pesnikovem življenju in nam pokazal, kako se je zaman boril za kos kruha in za malo tiste sreče, ki jo uživa povprečni meščan v lastnem družinskem življenju. Tako je bil konec prizadevanja enak poprejšnjemu spoznanju, da je treba »dalje v noč, brez konca in brez cilja«, ali kakor je urednik v uvodu k VII. zvezku ugotovil, ko je postavil pesnika v ogledalo vseh njegovih predhodnikov, ugotavljač: da mu »razen Prešerna ni bil v slovenski književnosti nihče enak po zavesti, da je treba trpeti brez miru, žrtvovati lastno življenje v boju za višje dobrine narodne celokupnosti, naj se ta boj konča kakorkoli« (VII. zvezek, str. VIII).

Odkritje pesnikove osebne drame ni dragoceno samo kot komentar, ki nam kaže duševno ozadje pri ustvarjanju pričujočih del, ampak je še bolj važno za spoznanje, da je delo Iv. Cankarja vse bolj in bolj vznikalo iz subjektivnih, lirskih osnov in da se skoraj nikjer več ni oziralo na zunanji svet sam na sebi in na njegovo predmetno mnogoličnost, marveč da je pesnikov svet postal eden, z njim nerazdružljiv. Cankarjeva umetnost, srčno razmerje do tega njegovega osebnega sveta, ki mosi na sebi vse svojstvene in splošne lastnosti domovine, dobiva vedno bolj izrazito dvojnost: obrazuje istovrstne podobe pesniškega etosa in poraja vedno iste, a vedno ostrejšje podobe višjega pesniškega razodetja. Pesnik se zdaj z bolečim, zdaj z vedrim srcem obrača k svojim osebam in kaže čednost, oblečeno v udobno meseno prepričanje, a istočasno in z rastočo močjo uveljavlja vero svojega hrepenenja, nentolažljivo žejnega popolne lepote.

Pesnikova osebna usoda, njegovo upanje in trpljenje, kakor ga je pojasnil urednik, je tudi tisti globoki vir bolj in bolj krvaveče ljubezni, ki mu je še posebej dajala pravico, da je smel odslej soditi domovino, vso kakor jo je videl. Urednik je nadalje v uvodu k VIII. in IX. zvezku razpletel, kako se delo Iv. Cankarja v tem času ni samo svojevrstno zunanje oblikovalo in razširilo, ampak poglobilo v umetniškem, narodnem in človeškem nazoru. Iz teh treh strani nam je obrazložil predvsem dela kakor so Križ na gori, Potepuh Marko in kralj Matjaž, Nina, Martin Kačur in V mesečini. V oblikovnem oziru je docela dal slovo naturalizmu, v narodnem oziru se je nerazdružno zvezal z domovino, a je rešil svobodo in lepoto svoje umetnosti, v svetovnem nazoru pa je spoznal vrednost in zmisel trpljenja (IX. zv., str. XIV.).

Z ozirom na umetnostna vprašanja, ki prihajajo ob pričujočih delih v poštev, je urednik v splošnih obrisih pokazal, kako se s spremembo pe-

snikove duševnosti spreminja tudi njegov oblikovalni nazor v zmislu pesnikovega idealizma. Največ pozornosti je tu urednik posvetil Martinu Kačurju, o katerem sodi, »da je najbolj zgrajena, najbolj plastična, stilno popolna, miselno in oblikovno najenotneje zasnovana, najboljša povest Ivana Cankarja« (IX. zv., str. X). Posebej se je dotaknil v VII. zvezku vprašanja o narodni umetnosti, v kolikor se je Ivan Cankar nekako demonstrativno izpovedal v svojih kritičnih spisih, drastično postavljajoč nasproti Krjavlja in Prešernov sonet — praktično je to zamotano vprašanje najbolje reševal Ivan Cankar sam in pokazal, da je v bistvu to zadeva duhovnega razmerja do sveta in tistih skritih, neopredeljivih srčnih in naravnih sil, ki se v mejah čistega ustvarjanja same harmonično udeležujejo, rode pa spake, kakor hitro se zunanje in pretirano pojavljajo in upoštevajo okus in priznanje. Tu sem spada še posebej vprašanje o suverenosti umetnika, ki ga obravnava predgovor h »Gospe Juditi«. Ob tem predgovoru se je urednik najdlje pomudil. Pojasnil je zbegano programatičnost tedanje slovenske literarne javnosti, kateri je Iv. Cankar moral uporno odgovoriti, v nadaljnjem pa je analiziral Gospo Judit kot delo po programu francoskega modernega naturalizma. Dasi so urednikova zgodovinska in teoretična izvajanja izvrstno formulirana, je označba »Gospe Judite« kot naturalističnega dela pojmovana preveč v zmislu Predgovora. Tam je umetnik poudaril svojo popolno svobodo in se kljubovalno porogal vsem svojim poboljševavcem, v »Juditi« pa je »osebni temperament« ob enem bolečina nad življenjem, naveličanost in gnus, pesimizem, ki se še ne more dvigniti do vere v boljši svet; »Judit« je že ena tistih temnih negativnih podob, zvestih spremljevalk Cankarjevega idealizma, ki ga je tedanja kritika spočetka pojmovala kot nihilizem. Ali ne? Urednik sam je pokazal na elemente, ki nasprotujejo Predgovoru, kar dokazuje, da se v delu borita dve osnovi, kljubujoča samozavest, ki se čuti v izberi snovi absolutno, in pa v idealizem usmerjena duhovna težnja. Končna podoba povesti o oslu pri vodnjaku je v oblikovnem pomenu že docela simbolističen akvizit.

V teh treh zvezkih je po urednikovi zaslugi dobilo delo Ivana Cankarja nove izrazite črte in pojasnila. Delo samo se strinja v nesluteno enotnost in se razkriva v dozda nepojmljivi veličini, izdaja raste v svoji monumentalni zasnovi. Izmed nekaterih tiskovnih pogrškov je najbolj usoden v IX. zvezku na str. 119, 6. vrsta od spodaj: v cerkev, namesto v caker. F. K.

Knjige Slovenske Matice:

1. France Bevk: **V zablodah**. Roman. Knezove knjižnice XXIII. zvezek. Str. 225. — S tem romanom je izdala Slov. Matica prvo večje pripovedno delo po vojni. Bevkov roman sicer ni ustaljena umetnina, pozna se mu naglost in čutimo nedognanost osrčja, je pa toliko značilno delo, da zasluži večje pozornosti. Mimogrede bi še pripomnili, da naši prvi književniki matičnemu leposlovju posvečajo premalo pozornosti, in da se kriza današnje književne produkcije pozna tudi pri Matici. — Kar se tiče Fr. Bevka, naj ugotovimo takoj njegovo glavno vrtilino, da skuša biti vedno snovno in vsebinsko časoven, neposreden, učinkovit